

13. Холличер В. Человек и агрессия. З. Фрейд и К. Лоренц в свете марксизма / В. Холличер; [пер. с нем. Г.С. Черновой]. – М.: Прогресс, 1975. – 131 с.
14. Яценко Т.С. Агрессия: психодинамическая теория и феноменология / Т.С. Яценко, А.В. Глузман. – К.: ВИЦА ШКОЛА – XXI, 2010. – 271 с.

Аннотация. Коломиец Е.Г. Роль искусства в упрещении агрессивности личности.

В статье рассматривается искусство как один с наиболее действенных способов предупреждения и минимализации агрессивности. Описаны основные аспекты влияния художественных произведений на интеллектуальное развитие индивида, на формирование моральных ценностей, что в свою очередь обеспечивает фундамент социальных отношений, а также действий и поступков людей.

Ключевые слова: агрессивность, искусство, воспитание, эстетическая культура, художественный образ.

Summary. Kolomicz O.G. The impact of art on the preconception aggressiveness.

The article deals with the art as one of the most effective means of preventing and lowering aggression. It was outlined the main aspects of the artistic works impact on the intellectual and emotional development of the individual, the formation of moral values, which provides foundation of social relations, activities and actions of people in turn.

Key words: aggression, art, education, aesthetic culture, image.

Надійшла до редколегії 10.11.2011 р.

УДК 101.2 /111.83

Л.М. Сафонік

ФІЛОСОФІЯ І ВИНО: ПОШУК ЄДНОСТІ

У статті розглянуто феномен вина як предмет філософського дослідження. Наголошується, що вирощування винограду та виготовлення вина мало потужну цивілізаційну силу. Доведено, що вино і філософія мають симбіотичні відносини, що видно з історико-філософського аналізу. Підкреслено, що відчуття втіхи і насолоди мали надзвичайно сильний вплив на формування нашого когнітивного та афективного механізму. Вино відображає дух товариськості та великодушності, а отже розмова про вино створює та підтримує соціальні зв'язки, спонукає людей ділитися своїми сприйняттями сенсорних особливостей.

Ключові слова: вино, філософія, людина, цивілізація, насолода, смак, відчуття.

Фріц Олгоф, доктор філософії університету Західного Мічигану поставив одне досить цікаве запитання, а саме: чи можемо ми вважати вино предметом філософського дослідження. Як зазначив Фріц Олгоф, “існує велика відмінність між вином як засобом, що сприяє товариському спілкуванню, і вином самим по собі як предметом, гідним філософських досліджень” [3, 12]. Тому завданням запропонованої статті є спроба розглянути вино як предмет філософської уваги та показати, що розмова про вино створює та підтримує соціальні зв'язки, спонукає людей ділитися своїми сприйняттями сенсорних особливостей.

Відзначимо, що проблема вина як феномену, гідного уваги філософів, досліджувалася ще грецькими філософами: Сократом, Платоном, Аристотелем, кіренаїками, епікурейцями та стоїками. Додамо, що проблема вина як символу крові Ісуса Христа піднімалася у ранньохристиянській філософії, подальшого дослідження цей феномен здобув у сучасній, зокрема, американській філософії, зокрема назвемо такі імена, як Фріц Олгоф, Фредерік Адольф Паола, Джон Ділворт, Кент Бах, Джон В. Бендер, Дуглас Бернем, Джастін Вейнберг, Джордж Гейл, Джеймі Гуд, Орлі Ешенфельтер, Річард Е. Квандт, Адрієнна Лерер, Кіт Лерер, Кевін В. Свіні, Оле Мартін Скіллеос, Гарольд Таррент, Стів Чартерз та ін.

Насамперед зазначимо, що у розвитку людства вирощування винограду та виготовлення вина мало потужну цивілізаційну силу. Бажання людини опікуватися виноградною лозою змушувало її надовго або назавжди відмовитися від кочового способу життя, оскільки плекання лози потребувало кропіткої роботи, а саме обрізання взимку, формування стебла, куштування, щоб визначити стиглість плодів, збирання врожаю і відповідно виготовлення самого вина.

З цілковитою відповідальністю можна стверджувати, що людина, яка навчилася вирощувати виноград, а надалі виготовляти вино стояла на досить високому щаблі духовного розвитку, адже ця людина не просто забезпечувала себе необхідними продуктами харчування, а плакала виноградну лозу і творила з неї диво, а отже сам процес виноробства викликав подив, захоплення і спонукав древні народи вважати вино священним. До цього часу вино несе на собі глибоку символіку крові Ісуса Христа, яка набула глибокого тлумачення в християнській релігійній практиці.

Мета статті – показати значний вплив вина на формування механізму нашого когнітивного та афективного мислення й сприйняття, а отже довести, що вино і філософія як дві найпотужніші цивілізаційні сили мають значний вплив на розвиток людства в цілому.

Фріц Олгоф зазначає, і з ним неможливо не погодитися, що “вино і філософія віддавна мали симбіотичні відносини, які зародилися ще за часів появи і вина, і філософії” [3, 19]. Зазначимо, що безпосередній зв’язок вина і філософії мав місце на так званих симпозіумах, на яких збиралися античні філософи, де пили вино, яке безумовно сприяло виникненню та розвитку філософських бесід, а отже сприяло духу товарищескості та привітності. Всім відомо, що древні греки виготовляли темне червоне, дуже густе і солодке вино, яке розбавляли водою в чашах, які називали кратерами. Правда, пити вино заборонялося дітям, жінкам і рабам.

Найпершою якістю вина греки називають медово-солодке, а саме в “Іліаді” вино такої якості називають словом “melieid”, “медове вино” згадується для узливання та піднесення духу Гектора. Ймовірно для греків солодкість вина збільшувала його спокусливість. Доречно зауважити, що вони розуміли і всю шкоду, яку може принести надлишок спожитого вина. Так, у персонаж Платонового діалогу “Бенкет” Павсаній закликає друзів пити небагато, оскільки пияків очікують страждання після тривалої пиятики. Сократ закликає друзів не піддаватися напоєві, а контролювати його. Наслідком зловживання вином, як ми бачимо з Бенкету, є небажані діти, свідченням чого є Бог достатку Порос, який впився божественним нектаром і Богиня бідності Пінія, яка скористалася нагодою, наданою його сп’янінням, і зачала дитину (як результат народився Бог Ерос, який то п’яний, то тверезий, то веселий, то сумний, то добродушний, то злий). Алквіад, один з героїв “Бенкету” говорить про те, що результатом глибокого сп’яніння може бути небажана відвертість, що може належати до одного з найприкріших наслідків такої поведінки з вином [5, 177].

Ймовірно Платон засуджує пияків в “Державі”, називаючи їх місто містом Свиной, де живуть люди, які потурають своїм бажанням і не дивно, що філософ засуджує надуживання вином і з огидою говорить про philoinos (“винолюбів”), які вітають будь-яку нагоду випити (475a), правда в іншому місці твору Платон згадує про вино як звичайну і необхідну річ поруч з такими речами повсякденного життя як хліб, одяг і сандалі (372a).

У “Законах” Платон наголошує на потребі запровадження та регулювання уживання вина на інституційному рівні, а саме не дозволяти упиватися вином тим, хто відносно молодий і поступово збільшувати споживання вина, і забезпечувати потребу у випивці старшим чоловікам, які можуть найкраще контролювати його дію. На думку Платона, старші чоловіки найбільше потребують вина, оскільки це дозволяє їм почуватися розкуто і саме тому держава має йти їм назустріч. Правда, у “Законах” Платон підкреслює, що впиватися вином вартує лише на святах Діоніса, Бога цього напою (755 D), але службові мужі можуть узагалі не вживати вина (675-c). Отже, вино – це дарунок Богів, але в місті,

де проживають громадяни, чеснота для яких є основою життя, політикам необхідно контролювати кількість спожитого вина та середовище споживання.

Доречно відзначити, що згідно з критською міфологією, вино дано нам як *pharmakon* (“ліки”), що ілюструє двояку природу напою; можна лікуватися, а можна і загубити своє здоров’я. Поміркованість – це одна з чотирьох головних чеснот, про яку говорить Платон, а решта – це справедливість, сміливість і мудрість. Данте Аліг’єрі говорить про те, що ненажерливих карають у третьому колі пекла і на шостій терасі чистилища, а поміркованих винагороджено у сьомій сфері раю.

Як нам відомо, рівновага посідає чільне місце в китайській філософії, де протилежними силами є інь та ян. Отже, інь – це п’ятьма, а ян – це світло; інь – це спокій, ян – діяльність; інь – матерія, ян – енергія; інь – вода, ян – вогонь, інь – жінка, Ян – чоловік. Саме на рівновазі двох начал і побудована традиційна китайська медицина (акупунктура та травознавство).

Найвідоміший античний гедоніст Арістіпп висловлюється так: “...краща доля не в тому, щоб утримуватися від насолод, а в тому, щоб володарювати над ними, не підкоряючись їм” [10, 351]. Правильним буде твердження, що древні греки швидше за все є гедоністами, пошук задоволення вважається природним явищем. Як ми бачимо, Платон здебільшого був проти відвертого гедонізму, хоч і визнавав, що певні види насолоди мають цінність. У своїй останній праці “Філеб” він навмисно поставив чисті насолоди наприкінці списку того, що сприяє доброму життю (66 c-d). Отже, місце вина в “доброму житті” річ очевидна. Вино швидше за все доповнювало відчуття щастя людини, але при цьому споживання тільки одного вина не робить людину щасливою і не сприяло її щастю. Звісно можна поставити запитання: “Чи може вино зробити людину щасливішою”. Безумовним є те, що греки переконані, що пити добре вино є річчю приємною, але щодо судження щодо щастя людини були досить обережні. Вони уникали називати людину щасливою допоки не мали змоги оцінити пройдений нею життєвий шлях. Очевидним є те, що вино, добра їжа, сексуальні насолоди цілковито узгоджуються з гедоністичним способом життя. Гарне товариство сприяло отримуванню насолоди від вина і приємного спілкування. Власне вино сприяло тому, що бесіда текла задушевно-тепло, невимушено і приємно, адже саме слово *symposium* означає випивку в товаристві.

Гарольд Таррент припускає, що стоїки засуджували потяг до насолоди, яку вони називали *patbos* як ірраціональну реакцію, проте людина стоїка здатна була переживати почуття захвату, яке вони називали *sbara*, а отже можна прийняти те, що древні стоїки мали змогу оцінити переваги доброго вина і не оминали нагоди покуштувати його [11, 40].

Епікурейці усвідомлювали, що насолода через край спустошує душу людини, призводить до страждань, а отже слід бути обачним. Помірковане пиття, яке порадив учасникам бенкету лікар Еріксімах є приписом завжди уникати сп’яніння. Вино, яке стало ціллю життя людини – це вже кара, а постійно п’яна людина викликає огиду і засудження, адже між легким сп’янінням і тяжкою п’ятикою пролягає глибока прірва.

У діалозі “Федон” ми зустрічаємо такі рядки: “...спокійна за свою душу повинна бути та людина, яка протягом цілого життя нехтувала тілесними втіхами і не дбала про коштовності та прикраси, бо ж вони можуть радше зашкодити, аніж принести користь, зате тяглася до знань, шукала в цьому насолоду й прикрасила душу не чужими, а власними оздобами – стриманістю, справедливістю, мужністю, шляхетністю і правдою” [9, 289].

Грекам не чужий здоровий егоїзм, адже в Платоновому діалозі “Федон” Сократ закликає дбати про самих себе: “і тоді, хоч би що ви робили, вийде на добро і мені, і моїм рідним, і вам самим” [9, 290]. Платон устами Сократа впевнений у тому, що здатність допомагати іншим значною мірою залежить від здатності дбати про самого себе [9, 290]. Щастя друзів обходило греків лише тією мірою, якою вони сприймали їх як часточку свого Я. На симпозіумах завжди багатший товариш пригощав вином усіх інших. Греки з радістю приймали частування, оскільки ніхто нічого не буде робити, якщо йому це є

неприємним, а саме тому частування і бесіда відбувалася легко й невимушено. Така позиція домінує в європейському світогляді, що є природним, адже грецька культура лежить в підмурках сучасної європейської цивілізації.

Правдивим є те, що греки були залюблені у гарну бесіду з чудовим вином, але явища алкоголізму в Греції ми не зустрічаємо. До відома, чистий спирт отримали араби в 6-7 столітті і назвали його “алькоголь”, що в перекладі “одурманюючий”. Першу пляшку горілки виготовив араб Рагез у 860 році. Саме з цього часу збільшилася перегонка вина з метою отримання спирту, що різко збільшило пияцтво. У результаті пророк мусульманської віри Мухаммед (Магомет) заборонив вірним споживати алкоголь. Заборона увійшла до зводу мусульманських законів Корану. Правда, культура вина процвітала і оспівувалася у віршах арабських філософів і поетів. До прикладу, можна згадати чудові вірші Омара Хайяма.

У Західній Європі, згідно з легендою, операцію одержання спирту шляхом сублімації вина, здійснив італійський чернець Валентиус. Скуштувавши напій, він заявив, що він робить старого молодим, стомленого бадьорим, а сумного веселим. Картини пияцтва можемо спостерігати на полотнах голландських, італійських, іспанських, німецьких живописців. Згадаймо злочинне споювання корінних народів Америки, жителів Крайньої Півночі.

Відзначимо, що вживання вина з метою придати товариській бесіді невимушеності, є близьким філософії, але важко уявити філософа, який втратив свою гідність у чарці горілки. Горілка – це напій, не Божий, а диявольський, як зазначає Мартін Лютер. Чи можна упитися вином? Швидше за все з вина людина починає свій пияцький шлях і на перших порах здатна ще отримувати насолоду від букету вина, а саме смаку, запаху, а згодом переходить до вживання міцних напоїв, які не несуть з собою нашарування приємності від легкого сп'яніння, така людина переважно шукає важкого сп'яніння.

Доброчесність утримання передається від грецької філософії в християнську етику і стає однією з чотирьох визначальних чеснот. Пияцтво, з іншого боку, вважається проявом ненажерливості, одним з семи смертних гріхів, про які говорить Григорій Великий в 6-му столітті.

Іоанн Златоуст підкреслює чесноту помірності і додає, що біблійне розуміння в питанні вина дуже важливе у суперечці з еретиками і незрілими християнами, які стверджують, що вино чуже церкві. Він наголошує на поміркованості і закликає: "Хай не буде пияцтва, бо вино діло Боже, а пияцтво робота диявола...". Отже, згідно з християнством, вино – це дарунок Бога людям, але непомірність – гріх.

Занепад Римської імперії приніс з собою значне падіння виробництва та споживання вина в західній і центральній Європі, але у візантійців збереглася практика виноградарства і виноробства.

Середньовічні ченці відомі як найкращі творці пива і вина, вони споживали пиво і вино як щоденний продукт харчування, їм дозволялося випити близько п'яти літрів пива в день, а також пити пиво (але не вино) під час постів. Бенедикт Нурсійський, який сформулював правила чернечого ордену бенедиктинців, віддає перевагу тому, що ченці повинні відмовитися від пива і вина, але ченці того часу вважали такі правила занадто обтяжливими. Таким чином, він пропонує обмежити споживання вина в межах півлітра в день. Правда, він вважає, що стриманість є кращим шляхом для тих, хто обраний Богом. Тома Аквінський, домініканський монах і "Доктор Angelicus" католицької церкви, зазначає, що помірність у вині достатня для порядку, але для ченців вимагає цілковитої стриманості, правда під час обряду Євхаристії вино набуває особливої символіки.

Як можемо бачити, церква не виступає за цілковите утримування від споживання вина, оскільки – це один з дарунків Божих, але рекомендує бути поміркованими у споживанні алкоголю. Нагадаємо собі, що на початку становлення християнської віри деякі представники церкви вимагали відмовитися від вина як символу крові Христа під час ритуалу Євхаристії на користь води, але ця позиція не отримала підтримки. Будемо солідарні з думкою Фредеріка Адольфа Паоли, що “поміркованість можна розуміти як

середину між крайнощами надмірного споживання і цілковитого утримування” [4, 92]. Автор праці “Винний доктор” додає: “Але визначення, яким має бути помірне або помірковане вживання для конкретного індивіда, іншими словами, з’ясування, що буде для нього поміркованим уживанням алкоголю, – потребує додаткового індивідуалізованого дослідження, яке залежить від багатьох чинників, зокрема віку індивіда, статі (якщо йдеться про жінку – стадії вагітності), розміру тіла, стану здоров’я, професії й родинної історії” [4, 92]. Він наголошує на тому, що споживачам вина “притаманна тенденція вести здоровіший спосіб життя (дієта, ставлення до куріння), мати кращу освіту і вищий соціально-економічний статус, ніж їхнім колегам, що жлуктять пиво і цмулять горілку” [4, 85].

Що дає людині вино, яке є її супутником впродовж існування людської цивілізації? Мені надзвичайно подобаються слова щодо пояснення потужності впливу вина в людському житті Джона Ділворта, доктора філософії в університеті Західного Мічигану, де він спеціалізується з філософії мистецтва, філософії мислення і когнітивної науки. Він висловлюється так: “Алкоголь перетворює тверезе, прозаїчне сенсорне сприйняття в менш стримане, трохи галюциногенне сприйняття, в якому когнітивна система питця обертається в систему, яка більше піддається поривам і навіюванню. За таких умов критичні риси індивіда вивірюються і йому стає доступний ширший діапазон афективного і когнітивного дослідження, до якого його Я в звичайних умовах було б нездатне” [2, 107].

Джон Ділворт продовжує свою думку: “Алкоголь у вині забезпечує своєрідний дозвіл, або вхідний квиток, на право ввійти в паралельний світ, де – за термінологією Іммануїла Канта – може відбутися вільна гра уяви” [2, 107]. Безумовно сам автор розуміє, що таке пояснення є надміру спрощене, проте наголошує на факторі, яким не слід нехтувати; людські відчуття втіхи, привабливості, насолоди мали великий вплив на еволюційний розвиток людини, оскільки сприяли поведінці, що забезпечувала виживання, наприклад, перемогу над ворогами. Відчуття втіхи і насолоди мали надзвичайно сильний вплив на розширення нашої свідомості, а саме: допомагали сформуватися нашим когнітивним та афективним механізмам.

На певному етапі сформованості когнітивних та афективних механізмів у людини з’являється змога використати їх під час розваг, художньої діяльності та гри (у тому числі і сексуальної). Джон Ділворт наголошує, що такі “відпочинкові види діяльності мають опосередковане значення для підтримки і збереження психічного здоров’я і когнітивної здатності...” [2, 101]. Отже, появи вина посприяли потреба людини в наповненості своєї свідомості інтенсивністю широкого розмаїття відчуттів та цивілізаційні мотивації людини, нерозривно пов’язані з ними. Філософ підкреслює, що “створіння, нездатні до інтенсивних відчуттів... не виживають” [2, 101]. У висновку зазначимо, що такі риси як допитливість, цікавість, які зокрема були спрямовані на пошук нових смаків, а отже сенсорних відчуттів, мали вирішальне значення у цивілізаційному становленні людини.

Незаперечним є те, що музика, театральні вистави, танці, живопис, філософія здатні забезпечити більш ширший діапазон змістовних відчуттів, ніж повсякденне сприйняття. Гарне вино здатне ще більше інтенсифікувати образне сприйняття філософа або митця, розкрити ширші діапазони для відчуття світу. Звісно, що ми не аналізуємо захоплення винами оцтової природи та індивідів, для яких пиятика є сенсом життя. Вино може приносити насолоду чи навіть породжувати пристрасть.

Філософу тема вина цікава тим, що отримуючи насолоду і навіть захват, він навчається розуміти цей феномен, пояснювати і викладати. Кент Бах підкреслює філософічність цього напою, оскільки вино “...відображає дух товариськості та великодушності...” [1, 127]. Фріц Олгоф пропонує нам не забувати “про втіху і радість, що додає вино до нашого життя” [3, 20], а отже потребує більшої філософської уваги.

Література

1. Бах К. Розмови про вино / Кент Бах // Вино і філософія. Симпозіум думки і келиха. – К.: Темпора, 2010. – С. 133-131.

2. Ділворт Дж. Гм-м-м...ні, ага! Образне і аналітичне сприйняття вина / Фредерік Адольф Паоло // Вино і філософія. Симпозіум думки і келиха. – К.: Темпора, 2010. – С. 97-133.
3. Олгоф Ф. Садіння виноградників. Вступ / Фріц Олгоф // Вино і філософія. Симпозіум думки і келиха. – К.: Темпора, 2010. – С. 19-33.
4. Паоло Ф. А. In Vino Sanitas / Фредерік Адольф Паоло // Вино і філософія. Симпозіум думки і келиха. – К.: Темпора, 2010. – С. 79-97.
5. Платон. Избранные диалоги / Платон. – М.: Художественная литература, 1965. – С. 118-185.
6. Платон. Держава / перекл. Дз. Коваль / Платон. – К.: Основи, 2000. – 327 с.
7. Платон. Законы / Платон // Платон. Собр. соч. в 4 т.: Т.4 / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса, А.А. Тахо-Годи; Авт. ст. в примеч. А.Ф. Лосев; Примеч. А.А. Тахо-Годи – М.: Мысль, 1994. – С.71-438.
8. Платон. Филеб / Платон // Там само. – Т. 3. – С.7-78.
9. Платон. Федон / Платон // Платон. Діалоги / Пер. з давньогрецької. – К.: Основи, 1999. – С. 234-293.
10. Таранов П.С. 500 шагов к мудрости: в 2-х т. / П.С. Таранов. – Донецк: Сталкер, 1996. – 464 с.
11. Таррент Г. Вино в античній Греції. Деякі платонівські роздуми / Гарольд Таррент // Вино і філософія. Симпозіум думки і келиха. – К.: Темпора, 2010. – С. 33-49.

Аннотация. Сафоник Л.Н. Вино и философия: поиск единства.

В статье рассмотрен феномен вина как предмет философского исследования. Акцентируется внимание на том, что выращивание винограда и изготовление вина имело огромную цивилизационную силу. Доказывается, что вино и философия имеют симбиотические отношения, выявленные в ходе философского исследования. Подчеркивается, что чувство удовольствия и наслаждения имели чрезвычайно сильное влияние на формирование нашего когнитивного и аффективного механизмов. Вино отражает дух дружественности и великодушности, таким образом, разговоры о вине создают и поддерживают социальные связи, призывают людей делиться своими восприятиями сенсорных особенностей.

Ключевые слова: вино, философия, человек, цивилизация, наслаждение, вкус, чувство.

Summary. Safonik L.N. Wine and philosophy: searching the unity.

We consider the phenomenon of wine as a subject of philosophical inquiry. The article stressed that growing grapes and making wine had a strong civilization force. The wine and philosophy have a symbiotic relationship that can be seen from historical and philosophical analysis. The sense of comfort and pleasure had very strong influence on the formation of our cognitive and affective mechanisms. The wine reflects the camaraderie and generosity, so it can be considered as philosophical drink.

Keywords: wine, philosophy, people, civilization, sobriety, sweetness, taste, feeling.

Надійшла до редколегії 22.10.2011 р.